

5. **Гайденок П. П.** История и рациональность: Социология Макса Вебера и веберовский ренесанс / П. П. Гайденок, Ю. Н. Давидов. – М. : Политиздат, 1991. – 367 с.
6. **Масловский М. В.** Теория бюрократии Макса Вебера и современная политическая социология / М. В. Масловский. – Н.-Новгород : Нижегородский ун-т, 1997. – 88 с.

Надійшла до редколегії 24.02.2012

УДК 323.233

І. В. Іщенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ФАКТОРИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ
І СЕРЕДОВИЩА У ТРАНЗИТИВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ПРОБЛЕМА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ**

Проаналізовано фактори нестабільності політичних інститутів суспільств перехідного типу і їх взаємозв'язок із середовищем.

Ключові слова: фактори нестабільності, середовище, перехідне суспільство, конфліктний потенціал, нелегітимність, стагнація, масова політична участь.

Проанализированы факторы нестабильности политических институтов обществ переходного типа и их взаимосвязь со средой.

Ключевые слова: факторы нестабильности, среда, переходное общество, конфликтный потенциал, нелегитимность, стагнация, массовое политическое участие.

Analyzed the factors of instability of political institutions of societies in transition and their relationship with the environment.

Key words: unstable factors, the environment, a transitional society, the potential for conflict, illegitimacy, stagnation, mass political participation.

Актуальність проблеми пояснюється нагальною потребою мати повну картину факторів нестабільності, що властиві перехідним суспільствам, які рухаються шляхом суспільного прогресу. Україна, як молода держава, не має досвіду справжніх демократичних перетворень і здійснює реформи здебільшого методом спроб і помилок. Немає ефективних й оптимальних інституціональних засад як центральної, так і місцевої влади, які б відповідали соціально-політичній, економічній ситуації, що склалась у державі й суспільстві.

Вочевидь для кожного політичного режиму існує власна система чинників нестабільності, що необхідно враховувати владі,

Політологія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
здійснюючи реформи. Адже легковажне ставлення до цієї проблеми може призвести до катастрофічних наслідків.

Для успішності дослідження слід чітко визначити термін «середовище», що означає сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму [9, с. 546]. Справа у тому, що відкритість політичної системи та її взаємозв'язок із найбільш життєво важливими системами: економічною, соціальною, екологічною та іншими не може бути не взято до уваги. На підтвердження цієї думки можна запропонувати наукове дослідження, що провели представники Стенфордського університету у 2008 р. і дійшли висновків стосовно позитивної кореляції відкритості та конкурентоспроможності політичної й фінансової систем [16]. Важливою причиною більшості прорахунків у сфері української економіки та її реформуванні є слабкість інститутів влади, відсутність необхідної політичної волі. «Характерними рисами економічної системи, яка склалася в сучасній Україні, стали низький рівень конкурентоспроможності, інвестиційна непривабливість, відсутність ефективного механізму розробки і реалізації економічної політики, зрощування держави й бізнесу», – пише дослідниця І. М. Стулова [8, с. 3]. З цієї позиції поняття «середовище» адекватно відповідає тим умовам, в яких здійснюють свою діяльність держава, політичні партії, групи інтересів, групи тиску громадсько-політичні організації та інші політичні інститути. Причому нестабільність виступає і як негативна риса, антипод стабільності власне політичних інститутів [7, с. 31; 6], і як притаманна риса середовища, в якому вони виконують свої функції [12].

Якщо розглядати стабільність політичних інститутів під кутом зору діалектики, синергетичної теорії, то ця стабільність складає лише деякий період їх існування. Такий період, на думку директора Центра дослідження проблем миру і розвитку «Форум» Ольги Воркунової, характеризується накопиченням як якісних ознак для переходу на новий рівень розвитку, так й протиріч і конфліктного потенціалу для подібного переходу [2]. Дослідження чинників нестабільності політичних інститутів транзитивного суспільства дедалі частіше привертає увагу українських дослідників. Так, висновки роботи С. О. Зубченко підтверджують, що незавершеність конституційної, адміністративної, судово-правової реформ сприяє політичній нестабільності, викликає зниження довіри населення до влади, падіння авторитету державних інституцій, ефективності як політики, так і державного управління в цілому [4].

Отже, нестабільність перехідного суспільства може бути спричинена накопиченням конфліктного потенціалу в результаті реалізації внутрішньої політики держави, наслідком чого є:

– по-перше, масова політична участь населення, яка супроводжується висуванням вимог до політичних інститутів, перш за все державних органів законодавчої й виконавчої влади, щодо підвищення зарплат, пенсій, надання якісної медичної допомоги, покращення інших видів соціального забезпечення. До того ж виборців цікавлять перш за все не

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія
владні рішення, а їх виконання. Це підтверджується і західноєвропейським досвідом політичної практики, і вітчизняним. Причому, досліджуючи ці проблеми, науковці Прістонського університету використовували теорію ігор і кількісні методи [14]. В тому випадку, коли ці вимоги не були реалізовані, виникав соціальний конфлікт [1];

– по-друге, нерівний доступ до влади представників різних етносів, їх правова та культурна дискримінація, пропаганда ксенофобії, що призводять до міжнаціональних конфліктів. Такою, наприклад, була політика у колоніях, де колонізатори для підвищення керованості територій надавали владу обраному ними етносу, тоді як інші залишались поза можливості приймати рішення щодо управління своїми територіями. У Нігерії за часів правління британських колонізаторів іґбо став домінуючим етносом. Тобто фактично британці використовували принцип «розділяй і владарюй». Навіть через 51 рік після падіння колоніальної системи такі суспільні вади як : недовіра, етнокультурні стереотипи, територіальні спори між етносами, боротьба за ресурси у межах однієї держави між різними етнічними групами – це не повний перелік тих негативів, що залишилися від колишньої політичної системи і є відмінними особливостями міжетнічних відносин сучасної Нігерії [13];

– по-третє, порушення прав громадян на свободу совісті, сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої, встановлення переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших – є рушійними силами, які збуджують релігійні конфлікти. Такі дії влади можна проілюструвати на прикладі Грузії. Незважаючи на наявність загального толерантного ставлення до національних меншин, громадяни країни побоювалися діяльності протестантських груп, а також представників інших нетрадиційних релігій, що, на їхню думку, прагнули скористатися економічними труднощами населення шляхом надання матеріальної допомоги новим прихожанам і залучення їх на свою сторону. Діяльність зазначених груп розглядалася як погроза позиції національної церкви і культурних цінностей Грузії. У суспільстві існувало переконання про необхідність обмеження діяльності християнських місіонерів за межами нехристиянських територій. Згодом подібна тенденція набула агресивного характеру у формі переслідувань представників ряду релігійних рухів, таких як баптисти, Свідки Іегови, євангелісти, кришнаїти й п'ятидесятники. Грузинська держава не зуміла адекватно відреагувати на ці погрози; більш того, у ряді випадків вона підтримувала релігійних екстремістів, що перенесли свою діяльність із Тбілісі в багато інших регіонів країни. У 2004 р. з'явилися повідомлення про погрози і навіть насильницькі дії, спрямовані проти релігійних меншостей. Отже, неприйняття належних заходів з боку держави обернулося дестабілізацією обстановки в країні [3].

Як бачимо, нестабільність середовища перехідних суспільств зумовлена, з одного боку, викликами і погрозами в економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя, а, з іншого – реактивністю політичних інститутів, їх несвоєчасним і неадекватним реагуванням на ці руйнівні умови суспільного розвитку. У межах даної

Політологія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
статті важко окреслити всі чинники нестабільності політичних інститутів суспільств перехідного типу. Разом із тим слід виокремити такі як:

1. Відсутність стратегії й тактики суспільного розвитку та методології їх застосування у державотворчій практиці, що повинні ґрунтуватися на наступництві та інноваційності.

2. Нелегітимність державної влади та відсутність дієвого механізму легітимації. Проблема легітимації у таких суспільствах розглядається без урахування динаміки рівня довіри з боку громадян до виборів як базової демократичної процедури, до політичних лідерів, структур та інститутів, ефективності їх діяльності.

3. Відсутній моніторинг якості державної влади, здатності політиків забезпечувати баланс суспільних інтересів на загальнонаціональному, регіональному й місцевому рівнях.

4. Незбалансовані функціональні й операційні структури політичного керівництва та державної служби через свободу управлінського маневру, контроль за виконанням рішень, механізми зворотного зв'язку.

5. Проблема прийняття політичних рішень в умовах нестабільності перехідної динаміки обмежується рамками процедурної демократії, зокрема, альтернативність розробки й застосування апробованого алгоритму при ухваленні політичного рішення заперечує його як свідомий вольовий акт, спрямований на відображення корінних загальнонаціональних інтересів. Подібної точки зору дотримується й дослідник П. В. Мироненко, який проаналізував політичну стратегію й тактику в умовах нестабільності суспільно-державного розвитку [5]. Хоча у своїй роботі він спирається на концептуальні підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників, його особистий внесок обмежений осмисленням проблем і перспектив сучасного розвитку лише України. Інші типи політичних систем він не аналізує.

Зовнішньополітичний аспект нестабільності транзитивних суспільств тісно пов'язаний з внутрішнім, тому зазначимо лише деякі його аспекти. Зважаючи на взаємозв'язок політики та економіки, країни з перехідною демократією мають відповідну перехідну ринкову економіку. Як зазначено у дослідженні М. Палдама, якщо такі країни мають відповідні сировинні ресурси і свою економіку орієнтують переважно на їх експорт, вони отримують випереджальне зростання заробітної плати у порівнянні зі зростанням продуктивності праці. В результаті втрачається конкурентоспроможність економіки, стимули для інноваційності розвитку втрачають своє значення, поступово сходячи нанівець. Населення багатих сировиною країн отримує значні субсидії, втрата яких під час нестабільної економічної ситуації створює напруженість у суспільстві. Диверсифікація виробництва галузей економіки перехідних суспільств має неабияке значення, адже кон'юнктура зовнішнього ринку може змінитися і країна буде мати змогу отримувати прибуток від торговельних операцій в інших секторах. Щоправда, зростання інфляції у нестабільний період призводить до поступової втрати інвестиційної привабливості країни, тому фінансів як завжди не вистачає на широкомасштабну модернізацію економіки [15]. Стагнація у виробництві та реалізації продукції спричиняє безробіття і, як наслідок, – невдоволення діючим урядом та іншими державними

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія структурами. Фактори, що гальмують економічну модернізацію у країнах перехідного типу і створюють нестабільність – широкомасштабна корупція, відплив висококваліфікованих фахівців за кордон, неконтрольована міграція як суспільне явище. Причому, розглядаючи зовнішньополітичний аспект нестабільності, слід зауважити, що як завжди держави транзитивного типу з нестабільним середовищем мають тенденцію до орієнтації своїх геополітичних інтересів у міжнародних відносинах з державами і коаліціями – регіональними лідерами, наприклад, такими як США, Європейський Союз тощо. Наслідки такого міжнародного співробітництва належить дослідити у подальших працях.

І на додаток зазначимо, що не менш важливою в якості фактора нестабільності середовища є проблема лідерства. Якщо має місце низька політична культура суспільства та його індивідів, то ця обставина додатково спричиняє попит на появу й активізацію харизматичних лідерів, які своїми діями часто-густо ще більше підсилюють нестабільність середовища [11, с. 10].

Отже, ми окреслили головні чинники нестабільності політичних інститутів і середовища в суспільствах транзитивного типу. Обсяги статті не дозволяють розглянути цю проблему більш детально. Відтак, у подальших дослідженнях необхідно сконцентрувати увагу на чинниках нестабільності інститутів громадянського суспільства.

Бібліографічні посилання

1. **Анохин М. Г.** Политическая стабильность: динамика, адаптация / М. Г. Анохин // Политические системы. – М. : Инфо-март, 1996. – 227 с.
2. **Воркунова О.** Угрозы и вызовы миропорядку на пороге третьего тысячелетия / О. Воркунова. – Режим доступа : .
3. **Гегешидзе А.** Толерантность в Грузии : религиозные и этнические аспекты [Электронный ресурс] / А. Гегешидзе. – Режим доступа : .
4. **Зубченко С. О.** Концептуальні засади політики гуманітарної безпеки української держави в умовах демократичних перетворень : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / С. О. Зубченко. – К., 2011. – 20 с.
5. **Мироненко П. В.** Політична стратегія і тактика в умовах нестабільності суспільно-державного розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / П. В. Мироненко. – К., 2009. – 23 с.
6. **Постникова Л.** Политическая стабильность [Текст] / Л. Постникова // Политолог: взгляды на современность. – Вып. 9. – М. : ЭКО, 1996. – С. 177.
7. Разделённая демократия: Сотрудничество и конфликт между Президентом и Конгрессом [Текст] / под общ. ред. Дж. Тарбера: пер. с англ. Дж. Тарбера, М. Мези. – М. : Прогресс; Универс, 1994. – 413 с.
8. **Стулова І. М.** Політичні інститути й економіка : взаємодія та взаємозалежність [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Стулова Інна Михайлівна. – Одеса, 2002. – 18 с.
9. Тлумачний словник української мови [Текст] / Укл. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Х. : Синтекс, 2002. – 672 с.
10. **Antony Otieno Ong'ayo.** Political instability in Africa. Where the problem lies and alternative perspectives / Otieno Ong'ayo Antony // Pre-

- Політологія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
sented at the Symposium 2008: «Afrika: een continent op drift» Organised by Stichting Nationaal Erfgoed Hotel De Wereld Wageningen, 19th of September, 2008. – Access mode : .
11. **De Grazia Alfred.** Leaders and Followers [Electronic resource] / Alfred de Grazia // Political Behaviour. – Ch. 3. – Access mode : .
 12. **Ehwarime W.** Politics and the Competitiveness of the Nigerian Economy / W. Ehwarime // J Soc Sci. – 2010. – № 23. – P. 39–44. – Access mode : .
 13. . Ethnic Conflict Management in Africa: A Comparative Case Study of Nigeria and South Africa / Godwin Irobi Emmy. – Boulder : University of Colorado, 2005. – Access mode : .
 14. **Iaryczower M.** Choosing Leaders: Learning from Past Decisions in a Changing Environment [Electronic resource] / M Iaryczower, A. Mattozzi // Papers. – Princeton, 2011. – Access mode : .
 15. **Paldam M.** Does Economic Growth Lead to Political Stability? [Electronic resource] / M. Paldam. – Access mode : .
 16. **Stephen H.** Haber. [Electronic resource] / H. Haber Stephen. – Stanford : Stanford University Press, 2008. – Access mode : .

Надійшла до редколегії 25.01.2012

УДК 323.234

А. К. Клячин

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСАХ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА

Висвітлено проблеми складної взаємодії процесів політичної комунікації та політичних цінностей в умовах суспільної трансформації. Увагу надано проблемам зміни електоральної підтримки в умовах сучасної України, розглянуто специфіку функціонування окремих засобів політичної комунікації та зроблено висновки щодо стану політико-комунікаційної системи трансформаційного суспільства.

Ключові слова: політичні цінності, політичні комунікації, політичні інститути, політична поведінка, трансформація, реформи.

Освещены проблемы сложного взаимодействия процессов политической коммуникации и политических ценностей в условиях общественной трансформации. Внимание уделено проблемам изменения электоральной поддержки в условиях современной Украины, рассмотрена специфика функционирования отдельных средств политической коммуникации и сделаны выводы относительно состояния политико-коммуникационной системы трансформационного общества.